1. וְאִתָּה חָלָל רָשָׁע נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עָוֹן קֵץ: יחזקאל כא ל
2. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד: דברים יז ו
3. יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדָע וְיִצְעֲרוּ וְלֹא יָבִין לָמוֹ: איוב יד כא
4. אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל: איוב יד כב
5. וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֶּנָּנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר: דברים לד ד

מוסף רש"י

מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם וגו'. כדי שתלך ותאמר לאבותיכם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה, וחזו לאמר, לכך המליצה לך, אבל גזירה היא מלפני שאמה לא תעבור, שאלולי כך היימי מקיימך עד שתגאלה אותם נגועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם (דברים לד ד).

גזיזי דברדא. חתיכות של ברד והקרח שקורין גלאנצ"א בלע"ז והיינו ביום השלג: **ונחת וטבל.** ט) לקריו ⊛ כדי לעסוק בתורה: **דשנא סיפרא דבי רב.** תורת כהניס: **חלב רשע.** על לדקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל מי היה וקורהו חלב: **לקרייתא.** להתעסק בעבודת אחותם: **אייקר אלמודייהו.** אשמכח תלמודם מגרסתם. אייקר הוכבד עליהם מחמת שכחה: **לערא דידהו.** לער גופם ממש כגון עקילת הרימה: **שפי רוחות.** של שתי ילדות מתות (א): **ונשמע.** ונדע מה גזרו היום פורענות בעולם. שהעולם נדון בר"ה: **הפרגוד.** מחיצה המבדלת בין מקום השכינה: **ברביעה ראשונה.** יורה. שלש רביעיות הן בכירה שניה ושלישית ראשונה בי"ז במרחשון שניה בכ"ג שלישית בר"ח כשליו: **ברד מלקה אותו.** שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה ט) ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוכרו והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר בשניל הברד כענין שנאמר והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכוסמת לא נכו (שמות ט): **שדפון.** מלקה הרך ואינו משדף הקשה: **אלמא ידעי.** דבריס האמורים בין החייס: **לאחר מות.** לבית הקברות: **בגלגולא דשא.** בחור מפתן הבית שהדלת סובב בו: **מסרקאי.** מסרק שלי: **גוכפא.** קנה. ובשביל שמתה ילדה אמרה כן לענמת נפש: **בהדי פלניתא דאתיא למחר.** לקבורה: **אלמא ידעי.** מה שעושין שידעה זו שזו גוסקת ונטויה למות: **דלמא דומה.** מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו עכשיו יבא פלוני אבל שאר דברי החייס אינם יודעים: **בעינא אבא.** מבקש אני את אבא כך היה שמו: **א"ל.** המתים נגלו לו כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה: **חזייה.** שמואל לנוי ט) חברו שהיה יושב חוץ ליושיבה של שאר מתים: **כל כי הך שני.** מספר השנים שלא נכנסת ביושיבתו של רבי אפס במס' כתובות בפרק הנושא את האשה (דף קג:): **חזייה.** שמואל לאבוה דקא בכי וחייך: **דלעגל אחים.** במהרה תקבר: **באמתא דרחיא.** כל בנין מושב הרחייס קרוי אמת הרחייס: **אלמא ידעי.** מי משוב בין החייס: **ואת הארץ.** במיתת משה כתיב: ומי

בן איש חי אטו כולי עלמא. בספרים מדויקים כתיב מי וקרינן מיל ומן הכתיב דייק הכי שלא כתיב מיל אלא מי: **סיפרא** דבי רב. מהאלי דריש שהוא חמור שבספרים: **בתוך** הבור. שהוא באמצע הספרים: **אלמא** ידעי. מדקאמר לענגל קא אמית ולא מצי לשמויי כדלעיל דומה קדים ואמר להו דהיינו דוקא לאלתר אבל כל כך לא היה מקדים דהוא עצמו אינו יודע: אפי'

בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פועלים לתורה והוא הכה את שני אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת ו) וטבל איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רב ביומא דסיתוא. והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים שנאמר [1] ואתה חלל רשע נשיא ישראל ואי בעית אימא מהכא [2] על פי שנים עדים או (על פי) שלשה עדים יומת המת חי הוא אלא המת מעיקרא: [3] בני ר' חייא נפוק לקרייתא אייקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכוריה א"ל חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא א"ל אידך מנא ידע והא כתיב [3] יכבדו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והא כתיב [4] אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר רבי יצחק [3] קשה רמה למת [7] כמחט בבשר החי אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי ולא והתניא [8] מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה חברתי איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה שניה של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי לא כך אמרתי לך איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי הלכה ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו הלך וזרע ברביעה ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושלו לא נשדף אמרה לו אשתו מפני מה [9] אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה אמרה לה לכי וארא בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתי הניחני דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים אלמא ידעי דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו ת"ש דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפזיכתיה עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות אמר לה זוזי היכא אמרה ליה זיל שקלינהו מתותי [10] בצנורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר אלמא ידעי [דלמא] דומה קדים ומכריז להו ת"ש דאבוה דשמואל הוו קא מפקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזל אבתריה לחצר מות אמר להו בעינא אבא אמרו ליה אבא טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אמרו ליה אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא אמרו ליה סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי אמר ליה אמאי יתבת אבראי מאי טעמא לא סלקת אמר ליה דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך אמר ליה מאי טעמא קא בכית אמר ליה דלעגל קא אתית מאי טעמא אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא אמר ליה אי חשיבנא נעיילוה ללוי ועיילוהו ללוי אמר ליה זוזי דיתמי היכא אמר ליה זיל שקלינהו באמתא דרחיא עילאי ותתאי דידן ומיצעי דיתמי אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי אמר ליה אי גנובי גנבי מגנבו מדידן אי אכלה ארעא אכלה מדידן אלמא דידעי דילמא שאני שמואל כיון דחשיב קדמי ומכרזי [11] פנו מקום [6] ואף ר' יונתן הדר ביה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר [5] ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם ואי

ט) [עיין תוס' ב"ק פב: ד"ה אתא], כ) [נמס' ע"ז מו. כתב רש"י ד"ה בני רבי חייא יהודה וחזקי' שמן], ג) שבת יג: קנב., ד) [סוטה דף י. סנהדרין מח:], ה) [אבות דר"נ פ"ג ה"ח], ו) [כלומר קדמיתא ערוך ועי' תוי"ט ב"ב פ"ו מ"ג], ז) נ"א לגולל, ח) [כתובות עז:], ט) וכתרגום רב יוסף בד"ה ת"ל ת"ל אימא שעגל מחמת שנגע בסרן אמה, י) [נ"ל שניה], כ) ס"א הכילו,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמי וכו' ממות הס"ד ואח"כ מ"ה בואי ונשוט ומכ:

גליון הש"ס

גמ' ואף ר' יונתן הדר ביה. עי' סוטה דף לד ע"ב תוס' ד"ה אבותי: רש"י ד"ה ונחת כו' בדי לעסוק בתורה. עי' ב"ק דף פ"ב ע"ב תוס' ד"ה אתא:

לעזי רש"י

גלאנצ"א [גלצ"א]. קֶרַח.

רב נים גאון

דילמא דומה הוא רקדים מכריז להו.

במסכת סנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף צד) אמרי' אמר ר' יוחנן אותו מלאך שהוא ממונה על הרוחות דומה שמו: ת"ש דאבוה דשמואל הוו מפקדי גביה זוזי דיתמי אמר ליה דאמרו לי כל הנך שני דלא עיילת למתיבתא דר' אפס הכא נמי לא תיעול. איתיה לפירושה במסכת כתובות בפרק הנושא את האשה (דף קג) דתנו רבנן בשעת פטירתו של רבי כו' אמר להם לחכמי ישראל אני צריך נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם אל תספדוני בעיירות והושיבו ישיבה לאחר ל' יום שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב בראש ודאמרי' עלה לא קביל עליה ר' חנינא שהיה ר' אפס גדול ממנו ב' שנים ומחצה יתיב ר' אפס ברישא ויתיב ר' חנינא אבראי ואתא לרי יתיב גביה ומשום הכא לא עיילוה ללוי למתיבתא דרקיעא עד דבעא שמואל רחמי עליה ועיילוה:

ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי אלא מאי דידעי למה לי' למימר להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחרי האבן איכא דאמרי דלא ידעי ואיכא דאמרי דידעי ולא איכפת להו איני והא אמר רב פפא חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה שאני צורבא מרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר [6]מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם שנא' [1]והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יוליכם ה' את פועלי האון תנא דבי ר' ישמעאל אם ראית תלמיד חכם שעבר בעבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה והני מילי בדברים שבגופו אבל בממונא עד דמהדר למריה: ואמר ר' יהושע בן לוי [א]בכ"ד מקומות בית דין מנדי' על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתנו אמר ליה ר' אלעזר היכא אמר ליה לכי תשכח נפק דק ואשכח תלת המזלזל בנטילת ידים והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמי' והמגים דעתו כלפי מעלה [2]המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא [3]דתנן הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת וחכמים אומרים [4]משקין ואמרו לו מעשה בברכמית שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון ואמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו [5]והמזלזל בנטילת ידים מאי היא [6]דתנן א"ר יהודה חם ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה נגעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו [7]ללמדך [8]שכל המתנדה ומת בנדויו ב"ד סוקלין את ארונו המגים דעתו כלפי מעלה מאי היא [9]דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה שאתה [10]מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר [2]ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ותו ליכא והא איכא דתני רב יוסף [11]תודום איש רומי [12]הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין בלילי פסחים שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודום אתה גוזרני עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ [13]במשנתנו קאמרינן והא ברייתא היא ובמתני' ליכא והא איכא הא [14]דתנן חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר [15]וחכמים מטמאים וזהו תנורו של עכנאי מאי עכנאי אמר רב יהודה אמר שמואל מלמד שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה וטמאוהו ותניא [16]אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ושרפום לפניו ולבסוף ברכוהו אפילו הכי נדוי במתני' לא תנן אלא בכ"ד מקומות היכא משכחת לה ר' יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא ור' אלעזר לא מדמה מילתא למילתא: נושאי המטה וחלופיהן: [17]ת"ר [18]אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש [19]אדם חשוב שאני: שלפני המטה ושלאחר המטה: ת"ר [20]העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים אמר אביי [21]לא מבעי ליה לאינש למימר הכי [22]דארשב"ל וכן תנא משמיה דרבי יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן [23]ואמר רב יוסף מאי קראה שנאמר [3]כמעט כסדום היינו מאי אהדר להו נביא שמעו דבר ה' קציני סדום: קברו את המת וחזרו וכו': אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה אין אבל פרק אחד או פסוק אחד לא ורמינהו קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד הכי נמי קאמר [24]אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו: העומדים **אין מוליאין את המת. לקברו: סמוך לקריאת שמע.** לפי שמתבטלין מן הקריאה: **אין המת מוטל לפניהם.** שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן. ויש מפרשין שנתון לגד אחר: **והוא יושב ודומם.** האבל: **למימר הכי.** לא נפרעת ממני אחת מני אלף, דקימא לן אל יפתח אדם את פיו לשטן מילתא הוא.

אפי' בשעה ששלום על ישראל. והיינו לאחר מיתתו דלא אתו לאנגויי בהדי המספדים בגנותם מהכא משמע דאיירי לאחר מיתה: **דוגמא** השקוה. פרש"י לפי שהיתה גיורת כמותם שהיו גריס וכן משמע בירושלמי דמועד קטן (פ"ג) מהו דוגמא דכוות'. בערוך פירש [25]דוגמא השקוה מי נצע אבל לא היו מריס ממש ולא מחקו התורה עליה אלא לירא אותה: מדלגין

ואינו תנור כלל, וחכמים מטמאין קסברי השתא מיהת תנור הוא וכלי הוא דהא לא איפרדו חוליותיו ומשמש כדרכו. **וזהו תנורו של עכנאי.** שהקיפוהו הלכות כעכנא זו וברכוהו על אשר חלק על דברי רבים שנמצא כאלו זלזלם. ואסיקנא ר' יהושע לא בעי לשון נדוי מפורש במשנתנו, אלא מדמי מילתא למילתא, ומשכח עשרים וארבעה. ר' אלעזר לא מדמי אלא בעי נדוי מפורש במשנתינו ולא אשכח אלא תלתא. **אמר אביי לא מבעי ליה לאינש למימר הכי.** ולא יאמר לא נפרעת ממני אחת מני אלף, דקימא לן אל יפתח אדם את פיו לשטן מילתא הוא.

ואי ס"ד דלא ידעי. אין מציינין כלום אלא לערכא דגופא: **המספר אחר המת.** בגנותו של מת אחר מיתתו: **קניא מטללא.** קנה גדול וכבד נפל מן הגג: **טללא.** גג: **ארנקא דמוחיה.** כיס שהמוח מונח בו: **והמטים עקלקלותם.** לעיל מייניה כתיב הטיבה ה' לטובים וסמיך ליה והמטים עקלקלותם והמכריעים את חובותם יותר על זכיותם להטותם לכף חובה: **יוליכם ה' את פועלי האון.** לגיהנם: **בכ"ד מקומות.** השתא משמע מציינו שנדו חכמים בני אדם בכ"ד מקומות לכבוד הרב לפי שלא נשאו כבוד לרבם: **הוא היה אומר.** עקביא בן מהללאל במסכת עדיות: **אין משקין.** אם קינא לה בעלה ונסתרה: **לא את הגיורת.** דבני ישראל אמור בפרשה (במדבר ה) פרט לאשת גר ועבד משוחרר: **כברכמית.** כך שמה או על שם מקומה: **דוגמא השקוה.** על שהיו (ו) דומים להם הם השקוה שהיו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב כדאמרינן בגיטין בפרק הנזקין (דף מז.): **ר' יהודה.** פליג אהלעיל דקתני שנדו את עקביא: **אחין עזרה נגעלת.** בפרק ר' דפסחים (דף סד:) שהיו שערי העזרה נגעלים כששוחטין פסחים של כל כת וכת שהפסח נשחט בג' כתות: **על כל אדם בישראל.** כלומר כשהיה נגעלת עליהם והיינו כשנתמלאה פה לפה לא היה בכולם אדם חשוב בחכמה וירא חטא כעקביא: **אלעזר בן חנוך שפקפק.** זילזל והיינו נמי לכבוד הרב שעבר ע"פ הגוזרים על הידים: **אלמלא חוני אתה.** שיצא שמך בגדולה ובחסידות: **צריך אתה להתנדות.** לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך אמלתי כמה פעמים וכבוד המקום כבוד הרב הוא: **מתחטא.** לשון חוטא. נקל בלבו לחטוא לאביו ולהטריחו על תאותו: **מקולסים.** צלויים כשהן שלמין ותולין כרעיהן וקרסוליהן וקרביהם סביבותן בשפוד. ועל שם כך קורהו מקולס שהוא לשון מזויין כדמתרגם וכובע נחושת על ראשו (שמואל א יז) וקולסא דנחשא: **בלילי פסחים.** זכר לפסח שאולהו אלא שנאמר בו על כרעיו ועל קרבו (שמות יב) כלומר עם כרעיו ועם קרבו: **גוזרני עליך נדוי.** והיינו נמי לכבוד הרב שאסרו חכמים את הדבר לפי שהוא קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח: **חסכו חוליות.** תנור של חרס שהוא עשוי כללי ומטלטל ומחלת ברייתו מן הטיט ומלרפו בכבשן כשאר קדרות ואם נטמא הלריכו הכתוב נתילה ואם נתלו בעפין זה שחתכו סביב סביב כחוליות עגולות וחזר וחיברו בטיט של חול בין חוליא לחוליא רבי אליעזר מטהר עולמית שאינו עוד ככלי חרס שלא נשרף בכבשן וחכמים מטמאין: **בעכנאי.** כנחש זה שכורך עצמו בעגולה: **כל טהרות.** שנעשו בתנור זה או שנגעו באוירו והיה ר' אליעזר מטהרן והם שרפוס: **וברכוהו.** לפי שהרבה מאד לחלוק בדבר זה כדאמרינן בבבא מציעא בפרק הזהב (דף נט:): **נדוי במתני' לא תנן.** הא דברכוהו בברייתא הוא דתני לה: **מדמה מילתא למילתא.** כל מקום שראה במתניתין שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו אומר ראוי היה כאן נדוי:

מסורת הש"ס

א) [פי' אחרי מעתן לשון הגייה הוא לגומר נעה מדרך הישרה וכדקתני לקמן דפי רבי ישמעאל אם ראית אדם חטא כו' שוחלי עשה תשובה לפיכך אסור לספר בזה ערוך ערך אחר בשם ר"ח], ב) עדיות פ"ב מ"ז, ג) שם פסחים סד:, ד) שם מ"ק טו., ה) תענית דף יט., ו) [עי' פירש"י דהכא אמנם במשנה דתענית לא פי' כלום אלא הנקרא פורפיש בלע"ז אבן במגמות קו: כתב רש"י ד"ה ומתחטא נעיל כמו בן מתחטא לפניו אביו ע"כ אבל בבכורות מ: כתב רש"י סד"ה והכתיב נתחטא לשון יירוה וחבריו במס' תענית בן המתחטא לפני אביו ע"כ ודע דהרע"ב מ"ש פ"ג דתענית כתב מתחטא מתגנגנא וכתב התוי"ט לשון ארמית היא כמ"ש בערוך כי הילדים רכים מ"א אדום עליא מתחטיין], ז) פסחים נג. ע"ש בילה כג. ע"ש תוספתא שם פ"ב ה"ל, ח) [עיבורין נג. מנחות לא: כתובות קט.], ט) עדיות פ"ז מ"ז כלים פ"ב מ"ד ב"מ מ. עט., י) [ב"מ דף נט:], כ) שמחות פ"י, ל) [שבת דף נח. קמב: פסחים קי. מו"ק יא: יב. מגילה כב: כתובות נב: פו. ב"מ עב. מק' ע"ג מ: כת. מה: חולין קלד:], מ) לקמן ס. כתובות מ:, נ) [בשם רב הפי' גאון והערוך גרס דוכמא ופי' כפירש"י ע"ש ערך דגס],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דוגמא השקוה על שהיו הם דומין לה השקוה:

גליון הש"ם

גמ' ואי"י מאי קראה שנא' כמעט כסדום. עיין מו"ק דף יח ע"א תוס' ד"ה ואפקייעא:

רב ניסים גאון

מעשה בתודוס איש רומי שהנהיג את בני רומי לאכול גדיי' מקולסים בלילי פסחים. גרסינן במסכת פסחים בפ' מקום שנהגו (ד' נג) איביעא להו תודוס איש רומי גברא רבה הוה או בעלי אגרופים הוה תא שמע את זו דרש תודוס איש רומי כו' שמע מינה גברא רבה הוה שמע מינה ר' יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים הוה דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנא' (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף ובגמרא דבני מערבא (מו"ק פ"ג ה"א) אמרי מהו תודוס אמר ר' חנינא דהוה משלח פרנסתן דרבנן: **חתכו** חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין וזהו תנורו של עכנאי ואמר רב יהודה אמר שמואל למה נקרא שמו עכנאי שהקיפוהו דברים כעכנא וטימאוהו. איתה מיפרשא בבבא מציעא בפרק הזהב (דף נט) ומי שלא עיין בה לשם אינה מתפרשת לו מיכן לפי שלא הוזכר ממנה כאן אלא כפי הצורך בענין נמנו ובירכוהו בלבד וכלל המעשה כולו לשם פירשוהו ולפי שהוא קשה ומשתבשין בפירושה ישר בעיני לפרש תורף דבריה בקיצור כפי שלמדתי מדברי אדוננו האיי גאון ז"ל החלוקה היתה בין ר' אליעזר והחכמים חבריו בתנור שנעשה חוליות של טיט מתחלתו ואחר כן הניחו אותן החוליות אחת על גבי חברתה עד שנגמר התנור ועמד על מתכונתו וכשהיו מרכיבין החוליות אחת על גבי חברתה היו נותנין חול בנתים סבר ר' אליעזר כי זה התנור הואיל וההול נתון בין כל חוליא וחוליא וכשמבקש אדם לפורקו ולהחזירו חוליות כמו שהיה מתחלה יכול הוא לפי כי חוליות שלו לא נדבקו זו בזו ולא נצמדו זו לזו ולפיכך יהא דינו עכשיו בשעה שהוא מוקם כדין שהיה לחוליות שלו קודם הקמתו ואם נפל באוירו של זה התנור שרץ אינו מטמא ולא יהא דינו כדין התנור שחוליותיו מצומדין ומדובקין זו בזו שאמר בו הכתוב (ויקרא יא) תנור וכירים יותץ והחכמים החולקים עליו לא היה אצלם הפרש בין נתן חול בין החוליות שלו בין לא נתן אלא בין כך ובין כך טמא הוא אצלם כדין שאר כלי חרש שמיטמאין מאוירן והיו דנין כנגד ר' אליעזר על זה הדבר ונשאו ונתנו בה הרבה ורצה ר' אליעזר להביא ראיה לדבריו ולסיימם מדרך שהיא נוהגת כמנהג סימנים וראיות והיא מדמית למעשה מופת ולא קיבלום החכמים ולא נתקיימו אצלם לפי שכן דרכו של עולם להתנהג בכיוצא בהן ולפיכך אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב אין מביאין ראיה מאמת המים כלומר כי אין בזה דבר שהוא סותר למנהגו של עולם ומשנה סדרי בראשית כדי שיהא לך לראיה אלא לעולם אין ההלכה מתקיימת אלא לפי מה שנתברר מן הקבלה של מרובין והיינו דברי חכמים ובגמרא דאלו מגלחים דבני מערבא (הלכה א) הזכירו זה המעשה ואמרו כל הלין שבחא ולית הלכתא כר' אליעזר אמר ר' חנינא משנתנה לא נתנה אלא אחרי רבים להטות ולית לר' אליעזר ידע שאחרי רבים להטות לא הקפיד אלא על ידי ששרפו טהרותיו בפניו פירוש עכנה נקבה של נחשים וזה שנתכוונו לדמותן לדברים בעכנה מפני שהקיפו דבריהן עליו בראיות ברורות שאין עליהן פירכא והתקיפו עליו באתקפות מחוורות ששוברין דבריו ולא מצא מהן מנוס כעכנה זו שאם מקפת על שום דבר וסוגרת עליו לא יהיה לו ממנה מפלט ודכוותה התם בבבא קמא בפרק הגוזל בתרא (דף קיז) עכנה עכנה (פתחי) פיך ויכנס הרב אצל

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה יד טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף מג:

י ב מיי' שם והלכה יב טוש"ע יו"ד סימן רמג סעיף ז וכסימן שלד סעיף מז:

יא ג מיי' פ"ג מהלכות סוטה הלכה ו:

יב ד מיי' פ"ו מהלכות ברכות הלכה י"ט [וסה"ו מהל' תלמוד תורה הל' יד ועי' בכ"מ] סמג עשין מז טור שו"ע או"ח סי' קנח סעיף ט:

יג ה מיי' פ"ז מהלכות ת"ת הלכה ד טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ג:

יד ו מיי' פ"ח מהלכות ממזר ומלה הלכה יא טוש"ע או"ח סימן תעו סעיף ח:

טו ז מיי' פט"ז מהלכות כלים הלכה ה:

טז ח מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ד סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עב סעיף ב טור שו"ע יו"ד סימן שמח סעיף ב:

יז ט מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע או"ח סי' עב סעיף ג [וביו"א סימן שד"מ סעיף יב]:

יח [רמ"א בהגה' שו"ע יוד סי' שעו סעיף ב]:

יט כ מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע שם סעיף ד:

תורה אור השלם

1. וְהַמִּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְיָ אֶת פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

תהלים קכה ה

2. יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ:

משלי כג כה

3. לְוֹלֵי יְיָ צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כְּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דִּמְינוּ: שִׁמְעוּ דְבַר יְיָ קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה:

ישעיהו א ט-י

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים. פי' אחר מטתן, לשון הטייה הוא כלומר נטה מדרך הישרה, וכדתנא דבי רבי ישמעאל אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שודאי חזר בו ועשה תשובה לפיכך אסור לספר בזה. ואסיקנא הני מילי בעבירת הגוף אבל בגזלת ממון עד שיחזיר לבעליו. **והמגיס דעתו כלפי מעלה.** פי', שטורח להקב"ה יותר מדאי ועובר הוא ומזלזל בדברי חכמים שאמרו לא נכון לעשות כן, כההוא מעשה דרבא דפרק חסידים מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי, למחר אשכחיה לפורייה דמרשם בסכיני. ועוד אתה הטרחת תאנה להוציא פירות בלא זמנה. **ואמר להם דוגמא השקוה.** ס"א דוכמא, פי' גרים שכמותה השקוה, כלומר שמעיה ואבטליון שבאו מטיפת גרים, הן השקו גיורת להראות שהן חשובין כישראל ונמצאו מזלזלין בכבודן. [**אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי וכו'.** תוספתא: שהיו קורין אותן פסחים, ואמרו לו שהמאכיל לישראל כעין קדשים בחוץ בר נדוי הוא]. **חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, ר' אלעזר מטהר.** פי', חתכו לתנור חליות [לרחבו] ונתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא תדבק חוליא עם חברתה ויחלים התנור. ר"א מטהר, כלומר מאחר שהחול בין חוליא לחוליא אינן מדובקות לעולם, ורואין אותן כאלו מפורדות הן

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ו סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן עה סעיף ה: **כ** ב מיי' פ"י מהלכות כלאים הלכה כט סמג לאוין רפג טוש"ע יו"ד סימן שג [ס"ק]: **ג** [מיי' פ"ט מהל' מ"מ הלכה ג טוש"ע יו"ד סי' שעב סעיף ח]:

כא ד מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה יד טוש"ע יו"ד סימן שעב סעיף ח:

כב ה ו מיי' פ"ו מהל' קרבן פסח הלכה ח:

כג ז מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה יד טור יו"ד סימן שעב:

כד ח מיי' פי"ז מהלכות אבלה הלכה יח [והלכה יג ופי"ב הל' ל] סמג עשין עד טוש"ע מו"מ סימן רפע סעיף ב ג:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

[מנפח אדם בית הפרס והולך וכו'. פי', שמפריח עפר תיתות, וכיון שגילה עפר ולא ראה עצם תחתיו טהור. וכן אם נידש בית הפרס כיון שנדרס ברגלי העוברין ושבין, אלו היה שם עצם ודאי נדרס ונתמעט ונטהר המקום). א"ר אלעזר בר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות לרוץ לקראת מלכים. וארונות הללו כלים היו והיו בהן חלל טפח בין גגותיהן ולמתים. גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. פי', כגון זקן שראה בהמת חבירו והיא נדחה, ואין כבודו להנהיג בהמה, אינו חייב להשיבה, שנאמר והתעלמת, ואמרינן פעמים שאתה מתעלם, באיזה צד, כגון זקן שאין כבודו להנהיג לפניו בהמות שהוא פטור מלהשיב, נמצא כבוד הזקן דוחה את הכתוב לא תוכל להתעלם). ת"ר ולאחותו מה ת"ל וכו'. פי' ולאחותו מה ת"ל בנזיר. כלומר לאחיו אינו מטמא לאחותו לא כ"ש, א"כ מה ת"ל ולאחותו, הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, שבשתיהן אע"פ שהן מצוות עשה שהוא חייב עליהן כרת כדתנן בכריתות הפסח והמילה מצות עשה והן בכרת, דכתיב וערל זכר אשר לא ימול וכו', וכתיב וחדל לעשות הפסח ונכרתה וגו', ושמע שמת לו מת יכול **יטמא אמרת לא יטמא.** דייקינן מדכתיב והאיש אשר הוא טהור וגו' ומן ערל זכר אשר לא ימול, כלומר אינו רשאי להטמא למתו ולבטל המצוה. יכול אף למת מצוה לא יטמא, שאם נטמא נמצא בטל מן המצוה ת"ל ולאחותו, הנה הנזיר מצווה שלא להטמאות וכתיב ולאחותו מופנה ללמד ממנה לאחותו אינו מיטמא אבל מיטמא למת מצוה אע"פ שמבטל העבודה.

רב ניסים גאון

התלמיד. וזה שאמרו יצאת בת קול ואמרה מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכ"מ ראיתי בו ב' תשובות האחת כי בת קול לא אמרה שהלכה כמותו בדבר זה אלא בכל מקום סתם הוא שאמרה ואיפשר לומר כי בכל מקום זולתי זה המקום היתה כוונתה או מה שדומה לו שטעמו שאין הלכה כר' אליעזר בזה הדבר ויהיו דברי בת קול נכוחים וקיימים והשנית שלא היתה הכונה אלא לנסות את החכמים אם יניחו הקבלה שביד הגמרא שבפיהם בשביל בת קול ואם לאו ודומה למה שכתב (דברים יג) כי מנסה ה' אלהיכם אתכם והנה נודע עם כל זאת בירור קבלתם וזה שאמר ר' יהושע (דברים ל) לא בשמים היא כלומר כי תורת ה' תמימה וכבר נתנה לנו בסיני והודיענו כי אינו מחליף ממנה דיבור אחד ואין בתורתנו חסרון ולא ספק כדי שנצטרך אל ראיה מן השמים וכל מקום בתלמוד שיש בו ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול מיכן היא עיקרו והברכה שבירכוהו לר' אליעזר שהיא כיוני לגידוי פירשו במסכת סנהדרין בסוף פרק ד' מיתות (דף סח) כי בשעת פטירתו התירוהו כמו שאמרו עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר: **העומדים** בשורה הפנימיים פטורין. במס' סנהדרין בפרק כהן גדול (די"ט) אמרינן אמר ר' מנשיא בר עות שאילית את ר' יאשיה רבה מבית עילמין דהוצל ואמר לי אין שורה פחותה מי"ד בני אדם ואין אבלים מן המנין: **תרגמה** ר' אבא בבית הפרס דרבנן.

יט: מי שמתו פרק שלישי ברכות

מדלגין היינו על גבי ארונות. תימה לפ"ה דפי' גולל כיסוי של ארון דתני' [מ] כל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק וא"כ גם הגולל מטמא בהאל והיאך היו מדלגין עליו וי"ל דלא קשה דהא תני' בשמעתא (פ"ד הלכה כא) [נ] כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוחזר עליה וגולל ודופק אין נזיר מגלח עליהן כדתנן במס' נזיר פרק כהן גדול (דף נד.) והיה אומר ר"ת דליתי' להני כללי דהא אמר התם רביעית דם אין הנזיר מגלח עליו עד שיהא חצי לוג ואפילו הכי כהן מוחזר עליו כדאמרינן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.) דרביעית דם הבא מב' מתים טמא ומפקינן ליה מעל כל נפשות מת לא יבא וי"ל דהתם מכל מקום הוי שם טומאה שהנזיר מגלח עליה אבל גולל ודופק אינו כלל בנזיר ולכך אין כהן מוחזר עליו אי נמי הא ברייתא סברה כזקנים הראשונים [נזיר נג.] שהיו אומרי' רביעית דם גם בתגלחת נזיר ומיהו תימה אמאי אין המת מטמא בהאל כיון שהכסוי עצמו מקבל טומאה דכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה אם כן מטמא בהאל וי"ל דאין מטמא אלא לד חיצון[א] שבו אבל לד פנימי טהור כדתנן במסכת אהלות בפט"ו (משנה ט) חבית שהיא מלאה משקין טהורים ומוקפת למיד פתיל ועשאה גולל לקבר הנוגע בה מטמא טומאת שבעה והחבית והמשקין טהורין לפי שלד פנימי טולו טהור ומיהו תימה לפ"ה דפירש בפ"ק דערובין (דף טו) [ב] גבי אין עושין מבעלי חיים גולל ודופק לקבר ואי גולל היינו כסוי הארון וכי עושין מבעלי חיים כסוי לארון [ג] ע"כ פר"ת דגולל היינו מצבה וכן דרך בני אדם ליתן בהמה על הקבר לסימן עד שיתנו עליו מצבה[ד]:

רוב ארונות יש להם חלל טפח. ול"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבה כי יש בו פותח טפח מטמא ואפילו בלד הריקן שבו דאהמרינן במסכת אהלות בפ"ז (מ"ח) נפש אטומה הנוגע בה מן הנדלין טהור פי' בלד הריקן מפני שטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואם היה מקוס הטומאה טפח ע"ט [ד] על רוס טפח הנוגע בה מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר סתום אלמא בקבר סתום אינו מטמא כל סביביו אלא כשיש עליו טפח אבל בטומאה רגולה אינו מטמא אלא כנגד הטומאה ולא מלד הריקן ובפרק המוכר פירות (ב"ב דף ק:) יש להאריך[ע]: **ולאחותו** מה ת"ל. גבי נזיר כתיב על (כל נפשות) [נפש] מת לא יבא וכתיב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא וכולהו יתירי אינהו דמנפש מת נפקא ודרשינן לאביו מה תלמוד לומר לגופיה לא אילטריך דהא מנפש מת נפקא כולהו ולא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר לטמא בו לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא אילטריך ולהתיר מת מצוה דמלאביו נפקא אלא להביא שאם היה נזיר וכהן שיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו מלטמא אלא לאמו אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה כהן גדול ונזיר דקדושתו חמור דגם בלא נזירות אסור לטמא לקרוביו אעפ"כ לאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ואם אינו עניין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר תנהו עניין לכ"ג נזיר ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שאם היה כ"ג ונזיר והלך לשחוט פסחו ולמול את בנו דאיכא מצות טובא אפ"ה לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה: **אמרת** לא יטמא. מפני שקאי על אדם שהוא שהוא נזיר וכהן גדול ועושה פסח משמע דעושה פסח גרידא דאמרינן לקרובים ותימה דבזבחים (פי"ב דף ק.) גבי מעשה דיוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח וטמאוהו אחיו בע"כ ופריך מהא ברייתא דהכא דקאמר לא יטמא ומאי פריך דילמא שאני הכא דמיירי דכל קדושות האלו בו כדפרישי' אבל עושה פסחו גרידא אימא דאמאי לטמא על כן נראה לפרש אמרת לא

מסורת הש"ס

הרואה פנימה. אם חלל ההקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם: **מחמת עצמן.** ולא מחמת כבוד שלא באו לגנאם אלא לראות את המאורע: **אין חלמה.** משונה נגד ה': **אחת טמאה.** שיש בה קבר: **נא בטהורה.** האבל: **בניה הפרס.** דלא מטמא אלא מדרבנן[ו] והוא שדה שנחרש בו קבר וחשו חכמים שמא יבלבלו כלי המחרישה את העצמות והדורש עליה' מסיטן ועכשו כשעורה מטמא במגע ובמשא ולא באהל וכיון דמדרבנן הוא לאסור רבנן הוא דאחלוה ליקרייהו גבי אבל: **מנפח אדם.** לפניו שאם היה שם עצם ירא[ו] דאי דאורייתא הוא לא הוינן מזלזלינן ביה כולי האי למיסמך אנפיחה. והך בדיקה לעושה פסח אישתרי ולא לאוכלי תרומה דלאמרינן בחומר בקדש (חגיגה דף כה.): **שנדש.** ברגליה: [ז] **נקרא מלבי ישראל.** הרי לכבוד הבריות עוברים על נפש לא יטמא (ויקרא כא) דהא ר' אלעזר בר לדוק כהן הוה דאמרינן בבכורות (דף לו.): **מדלגין.** מאהרן לאהרן: **דבר פורה.** הלכה למשה מסיני: **אינו חוזר בפני הטומאה.** דנקראת טומאה רגולה ובוקעת ועולה: **אם לא תעשה.** קס"ד כל ל"ת קאמר: **בלאו דלא תסור וגו' אחיכו עליה.** איהו סבור דאפי' אמרו לו דבר תורה והוא עומד בפני הכבוד יעבור עליו והא האי נמי דאורייתא הוא: **כל מילי דרבנן וכו'.** והכי קאמר להו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרי ליה ל"ת משום דכתיב לא תסור. ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא רבנן אחלוה ליקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות כגון לטלטל בשבת אבנים של בית הכסא לקנות (שבת דף פא.) או מי שנפסקה ליצית טליתו בכרמלית לא הצריכו להניח טליתו שם ולילכם לביתו ערום (מגחות דף לח.): **והיא בניה הקברות.** האבלה: **ואינה לפי כבודו.** אין האבלה משובה לפי כבודו להשיבה: **או שהיה מלאכתו מרובה.** שדמי בטול מלאכתו לרדוף אחריה יתיריס על דמי האבלה ולא ירצו הבעלים להשיב לו יותר ממה שמשיב להם ונמצא הוא מפסיד: **וגמר מינה.** לגבי כלאים דאמרן פושטן אפילו בשוק: **ממונא.** קל מאיסורא: **ולאחותו מה תלמוד לומר.** בנזיר כתיב[ב] כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא וסמיך ליה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם דהא כולהו בכלל על נפש מת לא יבא היו ולמה יצאו לאביו פרט למת מצוה לאמו מה תלמוד לומר משום מת מצוה לא אילטריך דמלאביו נפקא ודרשי ליה בספרי לגמוד שאם היה נזיר זה כהן דהוו עליה שתי קדושות אף הוא לאמו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג והוא נזיר אף הוא לאחיו לא יטמא אבל מטמא למת מצוה ולאחותו מה תלמוד לומר אם אינו ענין לזה תנהו ענין למי שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו שמטמא למת מצוה: **ושמע שמת לו מת.** מקרוביו יכול יטמא להם: **אמרת לא יטמא.** הואיל ועונת שחיטת הפסח היא וחלה עליו חובת הפסח שהוא בכרת אם יטמא יבטל מלעשות פסח. ולמול את בנו אמי [ח] מצות כרת היא ואית דאמרי בערבי פסחים נמי קאמר דמילת זכריו מעכב הפסח[ט]: אבל

[א] תוספתא פ"ג שמטות פי"ד, [ב] [עירובין סג. סנהדרין פב. שבועות ל:], [ג] עירובין דף ל: פסחים דף לג: מו"ק דף ה: מגילה דף כה: כתובות דף כח: בכורות דף כט. נדה דף ט. [ומיין בכל המקומות ומתא' שיעוי וטסחות בתוספות], [ד] מנחות דף לז: [שבת פא: לד: מגילה ג: עירובין מא:], [ה] [גיטין דף נה: נדה דף נ:], [ו] סנהדרין דף יח: כ"מ דף ל., [ז] [כתובות מ: מו: קדושין ג: כ"מ כ:], [ח] מגילה ג: מיל מא: סנהדרין לה: זבחים ק., [ט] [כתובות כח:], [י] [ד"ה לקרא אחר ד"ה מדלגין], [כ] [במדבר ו], [ל] [יבמות ע.], [מ] [חולין דף ע.], [נ] [ותוספתא פ"ג דמכות], [ס] [שבת קנב: ד"ה עד שיסתם כתבו תוס' ביאור ביאור ע"ס וע"ע תוס' כתובות דף ל: ד"ה עד ותוס' סוכה כב. ד"ה ולא ותוס' סנהדרין מז: ד"ה משיסתום], [ע] [וע"ע תוס' מיר גנ: ותוס' ב"ב ק: ד"ה וזומן],

תורה אור השלם

1. אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד יי׳: משלי כא ל
2. על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: דברים יז יא
3. לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך: דברים כב א
4. לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם בעמיו לא יטמא: במדבר ו ז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אמרת ומ' נמי מצוה שיש בה כרת היא: (ב) תוס' ד"ה מדלגין וכו' פימה לפ"ה דאמרינן פ"ק דעירובין אין כל"ל. ותיבת גבי ממקן: (ג) בא"ד כסוי לארון. ר"ב עי' כתובו' ד: בד"ה על שיקפוהו וכס"פ שוחל קנב: מפור' יומר ועי"ש: (ד) ד"ה רוב וכו' טפח על טפח ברום טפח וכו' אלא כסיס:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף, ושפיר קא חייש.

רב ניסים גאון (המשך)

דבית הפרס במס' אהלות (פרק יח מ"ב) במתניתין ובתוספתא (פרק יח) ובפרק משקין בית השלחין (מו"ק ד"ה) תניא ג' בית הפרס הן שדה שאבד בה קבר ושדה שנחרש בה קבר ושדה בוכין מאי שדה בוכין א"ר יהושע בר אבא משמיה דעולא שדה שמפטירין בה מתים וטעמא מאי אמר רב חסדא אמר אבימי משום יאוש בעלים נגעו בה ופרישו קמאי ומאי היא בית הפרס שדה שנחרש בה קבר ועד כמה [אהלות פי"ז מ"א] ק' אמה לכל רוח ורוח דקבר משוי בית הפרס מקום הקבר טומאה דאורייתא היאך דנחרש טומאה דרבנן דלמא איכא עצם כשעורה אי נמי אית ביה עפר בית הקברות לפי שאי אפשר לעצם כשעורה שלא נישוף ברגל עיקרה בספרי (פ' חקת) וכל הנוגע בעצם זה עצם כשעורה וכך העתיקו משמו של נביא עליו השלום כדאמרינן [נזיר נז] עצם כשעורה הלכה ואמרינן תו (עירובין ד) שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני שיעורין דאורייתא נינהו דכתיב (דברים ח) ארץ חטה ושעורה ומפרשי לה שעורה עצם כשעורה (דמסקי) [ומסקינן] הילכתי נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי ואיתה נמי בסדר טהרות במתני' דפיקא קמא באהלות [משנה ג] אלו מטמאין במגע ובמשא ואין מטמאין באהל עצם כשעורה וכו' מכלל דאי לא הוה ביה כשעורה אינו מטמא ובפרק יום הכפורים (יומא דנ"ט) אמרינן בעי רב אשי עצם כשעורה שאמרו בקליפתה או בלא קליפתה בלחה או ביבשה ואמר רב פפא לחה שיבולת מיקריא בלא קליפתה (עי' נדרים דף מ"א) ערסן מיקרי: **ת"ש** ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו. הא ברייתא אהא קרא קיימא דאזהר ביה רחמנא לנזיר מליטמא כדכתיב (במדבר ו) לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא זה שדבר הכתוב בכל אלו הקרובין צריך היה הדבר להזכיר את כולם שאי אפשר שיזכיר דבר שאין בו תלמוד כדכתיב (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם ואין לנו דרך לידע לאיזה תלמוד נכתבו כולם אלא מקבלת החכמים ז"ל לפי שאם באנו

אכל מטמא הוא למת מצוה. והוא כבוד הבריות ודומה דבר תורה: אבל ואל תעשה שאני. דבריה דיש המיון לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות היכא דאיכא עוקר דבר במעשה ידים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו כגון תקיעת שופר ולולב בשבת וסדין בגילית ודכוותייהו

[1]בן פורת יוסף בן פורת עלי עין הרע שולטת בהם אב"א עין הרע שולטת בהם ואב"א עין הרע שולטת בו: **מתני'** [2]נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן

[3]אבל מטמא הוא למת מצוה אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב ולאחותו וליגמר מינה [4]שב ואל תעשה שאני: אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא [5]אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין [6]האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה [7]זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצוה קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא [8]כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא: רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל [9]ויתיב אשערי דטבילה אמר להו הכי טבילו והכי טבילו אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע [10] אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי [11]ר' יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב [12]אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא [13]מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב [1]בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא [2]וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם ואב"א עין הרע שולטת בו: לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו:

שאני. וא"ת גזיר וכ"ג קוס עשה הוא דיטמא למת ותירץ רש"י דקרא גלי לן דלאו דלא יטמא לא נאמר גבי מת מצוה ולא נהירא דא"כ כל מקוס דאמרי' שעשה דוחה ל"ת לקרי שב ואל תעשה וכו' והיאך קרי ליה דחייה אימא שאינו דחייה דהתם לא נאמר הלאו ועוד דהא מילה ותמיד ופסח דדחו שבת כדאמרינן פרק אלו דברים (פסחים דף פט:) אלמא מקרי שפיר דחייה. אלא נראה דמגזיר לא גמרינן דמה לגזיר שכן יצאו בשאלה וכן מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל: **זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים.** פירש הקונטרס כיון דכבשן בקדרה בטלים מתורת יד להביא טומאה ולא נהירא דא"כ מאי האי דקאמר עלה שלא נכבשו אלא לגרגרה מה נתינת טעם יש דבטלינהו מתורת יד לכך נראה לפרש דטהורים משום דאותן עלין לא חשיבי אוכל שאינן ראויין לאכילה אלא ע"י אומה כגיסה בקדרה שלא נכבשו אלא לגרגרה כלומר מה שכבשן העלין עמהן לא כבשן אלא להראות שהזיתים גאים וחדשים ומשום הכי טהורים. אבל כבשן להיות ראויין לאכילה משעה שיהו מתוקנין לראיית אכילה טמאים: **תליסר** מתיבתא. יש מפרשין תליסר ישיבות יש בנו שבקיאים ותליסר לאו דוקא אלא לשון הרגיל בגמ' כמו תליסר (חולין מד:) זוזי פשיטי ורש"י פי' בע"א[14]: **וקטנים** פטורין מק"ש. פירש הקונטרס קטן שהגיע לחנוך ולא הגיע[15] דהא פ' לולב הגזול (סוכה דף מב.) אמרי' קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין אלמא כשהגיע לחנוך דשייכי ביה תפילין חייב בתפילין ובק"ש נמי יש לחייבו יותר[16] מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש וגרסא לר"ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחנוך ומיהו סיפא דקתני וחייבין בתפלה היה ר"י ר"ל דמיירי בקטן שהגיע לחנוך דאי לא הגיע לא הוו להו לחייבו בתפלה ולא נהירא דאם כן לא הוו להו קטנים דומיא דנשים ועבדים שפטורים בכל ענין וקטנים אינם פטורים אלא בשלא הגיע ואין יודע לשמור תפיליו ופי' ר"ת דודאי איירי הכל בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך וא"ת א"כ אמאי תנא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דאין שויון כדפרישית וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו[17] נשים ועבדים וקטנים פטורים מסוכה (סוכה דף כח.): בתפלה

לא יטמא אפי' עושה פסחו גרידא וא"ת מהיכא פשיטא ליה אמרת לא יטמא וי"ל כדפירש"י דלא אתי עשה שאין בו כרת כטומאת קרובים וידחה עשה שיש בו כרת כגון עושה פסח וגם מילה שייך בה כרת וא"ת התם דפריך על מעשה דיוסף הכהן מנ"ל [לתלמודא] דהכא מיירי בעושה פסחו לחוד וי"ל מדלא כייל גבי עושה פסחו כמו גבי אחרים מי שהיה שויר וכהן הדיוט דמעיקרא נקט שויר לחוד ואח"כ שויר וכהן הדיוט וכו' וא"ת מנא ליה [6] (לתלמודא) דהאי קרא בעושה פסחו ולמול את בנו הא קרא כתיב בשויר וי"ל אם אינו ענין בשויר דהא כתיבי פסוקים אחרים דמטמא בת מצוה תנהו ענין להולך לשחוט פסחו וכו'. והשר מקולי מייסב פירש"י דמיירי הכא דיש בו כל הקדושות הללו כו' ומ"מ פריך התם גבי יוסף הכהן דע"כ אף בעושה פסח גרידא אינו רשאי לטמא דאי ס"ד עושה פסח מטמא לקרובים. ולאחותו למה לי למימר דמטמא למת מצוה כיון דמטמא לקרובים אלמא עושה פסחו אינו מעלה עליו אוס חומרא טפי א"כ פשיטא דמטמא למת מצוה וכי תימא מכל מקום צריך קרא דמטמא למת מצוה מפני שיש בו ג' קדושות שויר וכהן ועושה פסח ולעולם איימא לך דעושה פסח גרידא מטמא לקרובים לא היא דהא כבר שמעינן מלאביו ולאמו ולאחיו דשויר וכ"ג לא מהני מידי למת מצוה א"כ ע"כ קראי לא אצטריכו אלא למעלה דפסח ולמה לי פשיטא דאי מטמא לקרובים כ"ש למת מצוה ואע"ג דאצטריך קרא דלאמו לכהן הדיוט ושויר דמטמא למת מצוה אע"ג דכתב קרא דמטמא לקרובים ואצטריך קרא שהן ב' קדושות אע"ג דשמעינן כבר דמעלה דשויר לא מהני מידי למת מצוה מלאביו ה"מ כהן דקדושתו קדושת עולם ומשום הכי יש לנו לומר כי יש לו שתי קדושות דטפי קדושה ולכך אצטריך קרא אבל עושה פסח שקדושתו לפי שעה אם אתה מתיר לו לקרובים ה"ה למת מצוה מכ"ש דמאי חזית ליתן לו קדושה טפי גבי מת מצוה יותר מן הקרובים. א"נ יש לפרש בקונר הבריתא מדתניא גרידא על ישראל שויר ואח"כ שויר וכהן הדיוט ואח"כ שויר וכ"ג ואח"כ מסבירא יש לנו לומר (כי יש) דאינו מטמא לקרובים כמו שויר ולכהו אינך ודוק מעצמך: **שב ואל תעשה שאני.** וא"ת שויר וכ"ג קוס עשה הוא דיטמא למת ותירץ רש"י דקרא גלי לן דלאו דלא יטמא לא נאמר גבי מת מצוה ולא נהירא דא"כ כל מקוס דאמרי' שעשה דוחה ל"ת לקרי שב ואל תעשה וכו' והיאך קרי ליה דחייה אימא שאינו דחייה דהתם לא נאמר הלאו ועוד דהא מילה ותמיד ופסח דדחו שבת כדאמרינן פרק אלו דברים (פסחים דף פט:) אלמא מקרי שפיר דחייה. אלא נראה דמגזיר לא גמרינן דמה לגזיר שכן יצאו בשאלה וכן מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל: **זיתים** שכבשן בטרפיהן טהורים. פירש הקונטרס כיון דכבשן בקדרה בטלים מתורת יד להביא טומאה ולא נהירא דא"כ מאי האי דקאמר עלה שלא נכבשו אלא לגרגרה מה נתינת טעם יש דבטלינהו מתורת יד לכך נראה לפרש דטהורים משום דאותן עלין לא חשיבי אוכל שאינן ראויין לאכילה אלא ע"י אומה כגיסה בקדרה שלא נכבשו אלא לגרגרה כלומר מה שכבשן העלין עמהן לא כבשן אלא להראות שהזיתים גאים וחדשים ומשום הכי טהורים. אבל כבשן להיות ראויין לאכילה משעה שיהו מתוקנין לראיית אכילה טמאים: **תליסר** מתיבתא. יש מפרשין תליסר ישיבות יש בנו שבקיאים ותליסר לאו דוקא אלא לשון הרגיל בגמ' כמו תליסר (חולין מד:) זוזי פשיטי ורש"י פי' בע"א[14]: **וקטנים** פטורין מק"ש. פירש הקונטרס קטן שהגיע לחנוך ולא הגיע[15] דהא פ' לולב הגזול (סוכה דף מב.) אמרי' קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין אלמא כשהגיע לחנוך דשייכי ביה תפילין חייב בתפילין ובק"ש נמי יש לחייבו יותר[16] מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש וגרסא לר"ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחנוך ומיהו סיפא דקתני וחייבין בתפלה היה ר"י ר"ל דמיירי בקטן שהגיע לחנוך דאי לא הגיע לא הוו להו לחייבו בתפלה ולא נהירא דאם כן לא הוו להו קטנים דומיא דנשים ועבדים שפטורים בכל ענין וקטנים אינם פטורים אלא בשלא הגיע ואין יודע לשמור תפיליו ופי' ר"ת דודאי איירי הכל בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך וא"ת א"כ אמאי תנא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דאין שויון כדפרישית וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו[17] נשים ועבדים וקטנים פטורים מסוכה (סוכה דף כח.): בתפלה

אכל מטמא הוא למת מצוה. והוא כבוד הבריות ודומה דבר תורה: **אבל ואל תעשה שאני.** דבריה דיש המיון לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות היכא דאיכא עוקר דבר במעשה ידים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו כגון תקיעת שופר ולולב בשבת וסדין בגילית ודכוותייהו

[3]אבל מטמא הוא למת מצוה אמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' שאני התם דכתיב ולאחותו וליגמר מינה [4]שב ואל תעשה שאני: אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא [5]אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין [6]האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה [7]זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מטרא ואנן קא מצערינן נפשין ומצוה קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא [8]כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה אגלאי מילתא דכותית היא שיימוה בארבע מאה זוזי א"ל מה שמך אמרה ליה מתון אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא: רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל [9]ויתיב אשערי דטבילה אמר להו הכי טבילו והכי טבילו אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע [10] אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי [11]ר' יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב [12]אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא [13]מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב [1]בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר רבי אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא [2]וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם ואב"א עין הרע שולטת בו: לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו: **מתני'** [2]נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן

שאני. וא"ת גזיר וכ"ג קוס עשה הוא דיטמא למת ותירץ רש"י דקרא גלי לן דלאו דלא יטמא לא נאמר גבי מת מצוה ולא נהירא דא"כ כל מקוס דאמרי' שעשה דוחה ל"ת לקרי שב ואל תעשה וכו' והיאך קרי ליה דחייה אימא שאינו דחייה דהתם לא נאמר הלאו ועוד דהא מילה ותמיד ופסח דדחו שבת כדאמרינן פרק אלו דברים (פסחים דף פט:) אלמא מקרי שפיר דחייה. אלא נראה דמגזיר לא גמרינן דמה לגזיר שכן יצאו בשאלה וכן מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל: **זיתים** שכבשן בטרפיהן טהורים. פירש הקונטרס כיון דכבשן בקדרה בטלים מתורת יד להביא טומאה ולא נהירא דא"כ מאי האי דקאמר עלה שלא נכבשו אלא לגרגרה מה נתינת טעם יש דבטלינהו מתורת יד לכך נראה לפרש דטהורים משום דאותן עלין לא חשיבי אוכל שאינן ראויין לאכילה אלא ע"י אומה כגיסה בקדרה שלא נכבשו אלא לגרגרה כלומר מה שכבשן העלין עמהן לא כבשן אלא להראות שהזיתים גאים וחדשים ומשום הכי טהורים. אבל כבשן להיות ראויין לאכילה משעה שיהו מתוקנין לראיית אכילה טמאים: **תליסר** מתיבתא. יש מפרשין תליסר ישיבות יש בנו שבקיאים ותליסר לאו דוקא אלא לשון הרגיל בגמ' כמו תליסר (חולין מד:) זוזי פשיטי ורש"י פי' בע"א[14]: **וקטנים** פטורין מק"ש. פירש הקונטרס קטן שהגיע לחנוך ולא הגיע[15] דהא פ' לולב הגזול (סוכה דף מב.) אמרי' קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין אלמא כשהגיע לחנוך דשייכי ביה תפילין חייב בתפילין ובק"ש נמי יש לחייבו יותר[16] מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש וגרסא לר"ת דמיירי בקטן שלא הגיע לחנוך ומיהו סיפא דקתני וחייבין בתפלה היה ר"י ר"ל דמיירי בקטן שהגיע לחנוך דאי לא הגיע לא הוו להו לחייבו בתפלה ולא נהירא דאם כן לא הוו להו קטנים דומיא דנשים ועבדים שפטורים בכל ענין וקטנים אינם פטורים אלא בשלא הגיע ואין יודע לשמור תפיליו ופי' ר"ת דודאי איירי הכל בקטן שלא הגיע לחנוך וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא הגיע לחנוך וא"ת א"כ אמאי תנא קטנים בהדי נשים ועבדים כיון דאין שויון כדפרישית וי"ל דכן דרך התנא לשנות יחד נשים ועבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך כמו[17] נשים ועבדים וקטנים פטורים מסוכה (סוכה דף כח.): בתפלה

מסורת הש"ס

א) [עי' תוס' ב"מ ג: ד"ה אלא ותוס' שבועות ל: ד"ה אבל וע' יבמות 5: תוד"ה כולהו], ב) תענית דף כד. סנהדרין קו: ע"ש, ג) טהרות פ"ב משנה ה, ד) עוקצין פ"ב משנה ה [וע' רש"י סנה' קו: ורש"י בתענית כד:], ה) [פי' נגד תדוש כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה. ערוך], ו) ב"מ פד. [כל הענין] וע"ש, ז) [עי' תוס' ב"מ פד. ד"ה יתיבן], ח) נקמן נה: סוטה לו: ב"ב קיח:, ט) [ובסנהדרין ובתענית פירש"י בסדר מיקין ע"ש], י) [עי' רש"י תענית כד: ובסנהדרין קו:], כ) [עיינוהו לו:], ל) [רש"ל מ"ז], מ) וע"ע רש"י שבת קיט. ד"ה תריסר וא"ל תליסר ותוס' ב"ב קלב: ד"ה עלינהו ורש"י ותוס' חולין לה: ד"ה תריסר וא"ל תליסר,

תורה אור השלם

1. בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עָלֵי עָיִן בְּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי שׁוּר:
בראשית מט כב
2. הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:
בראשית מח טז

הגהות הב"ח

(א) גמ' נמ' לא קא מסתפי מר מיצר הרע. ג"ב הא דלא אמרו ליה מעינא בישא כדאמרי' גבי ר' יוחנן היינו משום דר"י הוו מסתכלי ביה ושייך ביה עינא בישא משא"כ רב גידל אבל קשיא אמאי לא אמרי לר"י לא מסתפי מר מיצר הרע ור"ל משום דר"י עפעפיו מכסין את עיניו ולא ראה כדאי' בתענית דף ט. בעובדא דיעקב דל עיניה וחזא וכן בב"ק דף קח. אמר להו דלו לי עיני: (ב) רש"י ד"ה שב ואל תעשה וכו' להתם לאו משום כבוד הבריות וכו' לחתוח ע"כ ה"ט דדחייתן:

גליון הש"ם

גמ' רב גידל הוה רגיל כו' ויתיב כו'. עי' תו' פסחים קי ע"א ד"ה הלי מאן:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, ואין נראה לר' יעקב מדאמרינן וכו'. ב. בתוס' רי"ש כתב, לחייבו יותר מהרה מסתמא. ג. בתוס' רי"ש כתב. שלא הגיעו לחינוך לענין פטורים ביחד.

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רב נסים גאון

לעיין בהם מדרך דעתנו היה עולה על לבנו כי בהזכירו את האב שמעלתו למעלה מכולם והאם עם הבנים חייבים בכבודו לא היה צריך להזכיר את השאר והיינו אומרים אם הזהיר הכתוב מליטמא לאב שהוא עדיף מכולם כל שכן לשאר קרובין שהם פחותין ממנו ולא היינו יודעין מה צורך היה לו להזכיר האם והאח והאחות עד ששמענו קבלה של חכמים שבירורם ופירשום ואמרו כי לאביו ולאמו צריך הדבר להזכיר את שניהם שאם היה מזכיר את אחד מהן לא היינו למדין ממנו חברו לפי שכל אחד מהם יש לו מעלה מיוחדת לו ואינה כחברו שהאב עדיף מן האם שבנו מיוחס אחריו ולא אחר האם והאם יש לה יתרון על האב מפני שהיא ודאי אמו ואביו אינו ודאי אלא חזקה שאפשר שתזנה אמו ותהר לזונים ויהיה זה הבן מאיש אחר זולתי בעלה ולפיכך הוצרך לומר לאביו ולאמו ואיתא במסכת נזיר בפרק כהן גדול ונזיר אינן מטמאין לקרוביהן (דף מט) לאביו ולאמו למה לי צריכא דאי כתב רחמנא אביו הוה אמינא היינו טעמא דלא מיטמא ליה משום דחזקה בעלמא הוא אבל אמו (היא) דודאי ילדתיה ליטמא לה ואי כתב רחמנא אמו הוה אמינא אמו היא דלא מיטמי לה דלא אזיל זרעה בתרה אבל אביו כיון דאמר רחמנא (במדבר א)

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ח [ופ"י מהל' כלאים הל' כט] טור שו"ע יו"ד סימן שנב סעיף ח:
כו ב מיי' פ"ד מהלכות ק"ש [הל' ל] סמג עשין יח טור ושו"ע או"ח סימן ע סעיף ג כ:

רבינו חננאל

וליגמר מינה, שב ואל תעשה שאני. פי', לא ענש הקב"ה למיטמא ובטל מלעשות פסח, אלא ענש כרת לטהור ולמי שלא היה בדרך רחוקה וביטל ולא עשה פסח, ולא עבר המיטמא אלא מפני שגרם לבטל הפסח ויכול לעשות פסח שני. וזהו שב ואל תעשה שאני, כלומר קל הוא זה ולפיכך דחאו כבוד מת מצוה. אבל לאו דכלאים וכיוצא בו שהוא לאו גמור אינה נדחה מפני כבוד הבריות. וקי"ל דסדין בציצית וכבשי עצרת ולולב ושופר והזאה ועדל ואזמל הני כולהו שב ואל תעשה נינהו. וכן בסוף פרק האשה דפסחים ובהאשה רבה דיבמות. **זתים שכבשן בטרפיהן.** פי' זו המשנה בעוקצין וראש הפרק הוא זתים שכבשן בטרפיהם טהורים לפי שלא כבשן אלא למראה. והיה אומר לתלמידיו **הויות דרב ושמואל קחזינא הכא.** כלומר הלכה קשה היא וצריכה יגיעה כמו הויות דרב ושמואל. **כלהו תנויי בנזיקין הוה** פי', באותן הדורות לא היו יגעים אלא בדברים הקשים אבל השאר פשוטים היו להם ולא היו צריכין לטרוח בהן. **פי' אחר.** זתים שכבשן בטרפיהן וגנע שרץ לטרפיהן שהן חרץ לקדירה לא טימא למה שבקדירה. האשה שכובשת ירק בקדירה ותולה ממנה ירק חרץ לקדירה וגנע בה שרץ אין מטמא למה שבקדירה. **ואנן קא מתניתן בעוקצין י"ג מתיבתא.** פי' י"ג אפי. ס"א מתיבתין ומפרשין עניינים. **כי הא דרב אדא בר אהבה חזא להך איתתא דלבשה כרבלתא בשוקא.** פי', בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא, שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה. **היינו דאמרי אינשי תון מתון** ארבע מאה זוזי שוי. פי' הממתין ואינו ממהר מרויח ת' זוזי. **רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי** וכו'. שלא יפגעו בה כלב או חזיר או חמור או דבר טמא. **אל תקרי עין אלא עלי ין.** כלומר, בואי העין במקום אחר ואל תזיקני.

רב נסים גאון (המשך)

למשפחותם ולבית אבותם אימא ליטמי ליה קמ"ל ועוד אמרו (שם דף מז) אם הוצרך לומר אביו ואמו למה הזכיר עוד את אחיו והלא אין צריך להזכירו מפני שהוא נלמד מאביו ואמו זה שהזכיר את אחיו לא לצורך עצמו נאמר אלא ללמד על מת מצוה שאין לו קוברין נאמר שמותר לנזיר להטמא לו ולהתעסק בקבורתו כדתניא לאחיו אינו מיטמא אבל מטמא למת מצוה ונשתיירה עדיין אחותו ושאלנו עליה למה הוצרך הכתוב עוד להזכירה ולאחותו מה תלמוד והשבנו כי הוצרך להזכירה ללמוד ממנה תוספת תלמוד שהנזיר אפי' אם היה הולך לעשות מצוה ונזדמן לו מת מצוה שיניח את המצוה שהיה סובר לעשותה ויטמא למת מצוה ויתעסק בו עד שיקברנו ולפיכך הזכיר הכתוב את אחותו כי כשהזכיר אחיו למדנו כי הנזיר מטמא למת מצוה בזמן שאינו מתעסק למצוה אחרת והוצרכנו עוד לידע אם בזמן כשהוא עוסק במצוה יניחנה ויתעסק במת מצוה אם לאו אתא ולאחותו ללמד כי מת מצוה קודם כמו